MANIFESTĂRI ŞTIINŢIFICE

I

Punere la punct: Răspuns unei "cronici"

Vă înmânăm spre lectură textele alăturate prin care contestăm veridicitatea conţinutului unei Note denigratoare - apărută într-o revistă a Academiei Române (SCIVA 47, 2, 1996, p. 227-229), sub semnătura domnului M. Babeş, redactorul ei responsabil - la adresa organizatorilor celui de-al VII-lea Congres Internaţional de Tracologie.

Noua "contribuţie" a domnului M. Babeş se adaugă celor pe care d-sa le adresează, periodic, unora sau altora, în "expuneri" orale, presă, reviste, pentru a se pune măcar cu ceva în evidenţă.

În cazul de faţă, d-sa vrea să ne facă să credem că ar fi participat cu siguranţă la Congres, că nu ar mai fi absentat ca la trecutele reuniuni ştiinţifice naţionale şi internaţionale ale Institutului de Tracologie. Pentru aceasta, ar fi trebuit să primească însă mai mult de două invitaţii, una neapărat cu timbru, ştampilă poştală, eventual şi cu aviz de primire.

Dacă d-sa ar fi participat, normal şi firesc (cum au fost mesajele Preşedintelui României, Preşedintelui Academiei Române, Ministrului Învăţământului, Ministrului Culturii şi comunicările numeroşilor oameni de ştiinţă), ar mai fi avut posibilitatea să creeze atmosfera - pe care d-sa o caută şi şi-o doreşte statornic -, care să-l scoată cumva în faţă? Evident o implicare ştiinţifică şi organizatorică i-ar fi cerut infinit mai multe eforturi!

Cum gândeşte domnul M. Babeş despre sine şi valoarea sa este problema d-sale. Tupeul i-a fost însă alimentat de faptul că instituţii şi persoane cu funcţii publice i-au permis să şi-l exprime într-un mod care i-a adus foloase.

Membrii comitetului de redacţie a revistei SCIVA află acum că adevărul a fost altul. Academia Română şi Editura Academiei, de asemenea. Le revine obligaţia morală să analizeze, să instituie o anchetă, dacă o doresc, şi apoi să ia măsuri care să nu-i permită domnului M. Babeş să repete această manieră neonorantă de folosire a revistelor academice.

Petre Roman

Scrisoare adresată domnului prof. Petre Alexandrescu, director al Institutului de Arheologie "Vasile Pârvan"

Domnule coleg,

Alătur scrisorii mele o notă semnată de domnul Cristian Schuster pe care, în chip firesc, trebuie s-o publicaţi în SCIVA, 47, 3, 1996, la rubrica "Cronica", cu acelaşi corp de literă ca cel folosit pentru aserţiunile domnului M. Babeş în nr. 47, 2, 1996, p. 227-229 al aceleiaşi reviste.

Ştim că nr. 3/ 1996 al revistei SCIVA este încă în redacţie.

Cele relatate de domnul Cr. Schuster în nota sa le dezvăluie colegilor de la Institutul de Arheologie un adevăr, care însă nu le scuză lipsa de curaj de a fi trecut peste interdicţia pe care, ni s-a relatat, le-aţi impus-o de a nu fi alături de noi. Adevărul, domnule coleg, este, aproape sigur, cel pe care ni l-a exprimat domnul Alexandru Vulpe: plicul cu invitaţii pentru cei 36 de colegi de la Arheologie a fost reţinut şi dosit de domnul M. Babeş cu sau fără ştiinţa dumneavoastră. Siguranţa cu care domnul M. Babeş acuză neprimirea invitaţiilor îi pun sinceritatea sub un mare semn de întrebare.

Nu este lipsit de semnificaţie faptul că dumneavoastră şi domnul M. Babeş n-aţi participat la simpozioanele naţionale de Tracologie. Personal, le-am organizat pe cele cu nr. X-XIV (1987-1992). V-am invitat la

toate. N-aţi venit la nici unul! Mi-aţi spus-o, verbal în 1992, că nu o veţi face câtă vreme prof. D. Berciu trăieşte în fruntea institutului.

Pregătirile pentru al VII-lea Congres Internaţional de Tracologie au început în 1992 şi s-au derulat, după un program precis, timp de patru ani.

În septembrie 1992, la Băile Herculane şi Turnu Severin, s-au desfăşurat lucrările celui de-al XIV-lea Simpozion naţional de tracologie, la care printre cei 200 de participanţi, peste 60 erau din Albania, Austria, Bulgaria, Danemarca, Germania, Grecia, Moldova, Rusia, Serbia, Tadjikistan, Ukraina, S.U.A. Tema simpozionului "Relaţii traco-iliro-greceşti", distribuirea pe secţii, discuţiile organizatorice cu diferitele delegaţii au prefigurat Congresul de Tracologie. Aţi fost invitat ca şi domnul M. Babeş, de altfel. De ce n-aţi venit?

În 17 decembrie 1993 a avut loc o şedinţă de lucru dedicată organizării Congresului. V-am invitat şi aţi participat, alături de delegatul Ministerului Culturii şi al instituţiilor din R. Moldova, dumneavoastră reprezentând şi institutele Academiei Române.

Cele spuse de dumneavoastră cu acel prilej sunt consemnate în procesul verbal al şedinţei. Le invoc pe cele prin care vorbeaţi de invitarea noastră la proximul Consiliu ştiinţific al Institutului pe care-l conduceţi şi de sprijinirea "cu căldură" a Congresului de Tracologie.

Aţi uitat să ne invitaţi, iar sprijinul acordat a constat din dezinformarea domnului acad. Eugen Simion despre un imaginar suport financiar pe care Institutul nostru l-ar avea din partea domnului Iosif Constantin Drăgan.

Pe lista Comitetului naţional de organizare a Congresului au figurat numele multor personalităţi. Nu aţi lipsit nici dumneavoastră. Preşedinte era chiar prof. D. Berciu. La ce folosesc însă firmele, dacă n-au conţinut? Ce s-ar fi ales din acest Congres, dacă ne-am fi mulţumit doar cu strângeri de mână şi promisiuni? A trebuit să schimbăm locul de desfăşurare (de la Sibiu în Dobrogea), să formăm o echipă activă, să structurăm tematica în concordanţă şi cu sugestiile organismelor internaţionale. Credeţi c-ar fi fost posibilă participarea şi anterioară şi din timpul Congresului a atâtor personalităţi, din atâtea ţări, dacă Institutul nostru nu ar fi dat, prin activitatea şi ţinuta sa, credibilitate cercetării tracologiei româneşti? În toată această perioadă, în ce a constat sprijinul dumneavoastră?

De-abia în 17 martie 1995, după depăşirea termenului de înscriere - fixat în prima circulară la 1 martie 1995 -, la şedinţa Comisiei Naţionale de Arheologie, aţi reclamat lipsa invitaţiilor pentru Congres. Atunci, am declarat-o răspicat: cei mai mulţi cercetători ai Institutului de Arheologie au fost şi se consideră invitaţi. V-am acordat şi o amânare pentru înscriere: până la 15 aprilie. Domnul M. Babeş a insistat însă să vi se trimită invitaţii individuale, prin poştă. Ciudată logică: ascunzi invitaţiile, aştepţi depăşirea termenului şi ceri apoi, în şedinţă publică, ca vina să şi-o asume cine nu o are.

Până în octombrie 1995, când instituţii centrale (Preşedinţia României, Academia Română, Ministerul Învăţământului, Ministerul Culturii) şi regionale (Consiliile judeţelor Constanţa şi Tulcea) s-au implicat direct în acţiunea Congres, nu am înregistrat nici un semnal din partea dumneavoastră.

Apoi însă, aţi invocat timpul scurt care a mai rămas până la Congres pentru a redacta comunicările! De asemenea, excluderea (!) Institutului de Arheologie din acţiunile de organizare.

O ultimă intervenţie, a dumneavoastră şi a domnului M. Babeş, aţi făcut-o în plenul Comisiei Naţionale de Arheologie (15 februarie 1996) şi aceea sub formă de acuze şi pentru a crea atmosferă. Era ceasul al 12-lea pe care nu l-aţi folosit. În final, unii dintre colaboratorii dumneavoastră ne-au relatat că le-aţi indicat să facă, dacă v-o cer, deplasarea la Congres în concediu fără plată, achitându-şi personal transportul. Nu vă întrebaţi, domnule coleg, de ce, dintre toate institutele Academiei şi chiar Academia Română - prin mesajul Preşedintelui său -, sunteţi singurul institut care a rămas în afară?

Din câte ştim, relaţiile dintre cei de la Tracologie şi majoritatea zdrobitoare a cercetătorilor de la Institutul pe care-l conduceţi au fost şi au rămas colegiale, prieteneşti. Ce puteţi reproşa atitudinii noastre faţă de dumneavoastră şi de domnul M. Babeş?

Cu mari eforturi şi multe piedici, Congresul a avut loc şi a fost un succes. Aşa o afirmă cei care au participat. Am regretat absenţa colegilor de la Institutul de Arheologie. Vina vă aparţine însă dumneavoastră şi lipsei lor de curaj. Vă asigur că, absenţa dumneavoastră şi a domnului M. Babeş nu a fost observată de participanţi. Aceştia, neîntâlnindu-vă nici la alte activităţi organizate de Institutul nostru, nu se aşteptau să vă vadă nici de această dată.

După Congres, domnul M. Babeş şi-a scris "contribuţia" pentru SCIVA şi, între redactare şi apariţie (aprilie 1997), în paralel, şi-a mediatizat "opera" însoţită de acuze, multe calomnioase, la adresa Institutului nostru.

Cum în ţară, colegii noştri au început să judece "prestanţa" nu după calificativele pe care şi le dă sieşi domnul M. Babeş, ci după fapte, domnia-sa a sperat să găsească un teren receptiv în R. Moldova, unde s-a autoinvitat să viziteze şantiere arheologice, care funcţionează de mai mulţi ani cu efortul Institutului nostru şi înţelegerea Ministerului Învăţământului, fără să ne informeze. Atitudinea domniei-sale acolo nu l-a onorat şi va trebui să facă obiectul judecăţii celor în drept să dea verdicte. Dumneavoastră, domnule coleg, aţi aprobat acea deplasare? I-aţi cerut să facă deplasarea susmenţionată în concediu fără plată şi pe cont propriu? V-a informat domnul M. Babeş şi despre mediatizarea "contribuţiei" sale, apărută ulterior în SCIVA, la preşedintele secţiei de istorie şi arheologie a Academiei, la domnul vicepreşedinte al Academiei, acad. Rădulescu şi la Editura Academiei?

Invocarea revistei *Clio*, de către M. Babeş, pare să dezvăluie existenţa unui scenariu mai cuprinzător al acţiunii: "sprijinirea organizării Congresului VII de Tracologie".

Competenţa domnului M. Babeş în probleme de tracologie ar fi putut fi mai util materializată şi exemplificată prin activităţi pe care le-a condus şi le conduce în cadrul Institutului de Arheologie "Vasile Pârvan".

Despre Congres, cititorul va găsi date în actele Congresului, mai bogate decât cele furnizate de un neparticipant.

Mă opresc aici, fără să invoc acum atâtea alte "amabilităţi" mai vechi pentru care ne datoraţi scuze.

dr. Petre Roman
Directorul Institutului Român de Tracologie
29.04.1997

P.S.

1. Aşteptăm un răspuns oficial până la 20 mai a.c., privitor la cuprinderea notei domnului Cr. Schuster în sumarul revistei SCIVA, 47, 3, 1996.

2. Ne considerăm îndreptăţiţi să trimitem copii după nota domnului Cr. Schuster şi scrisoarea de faţă celor care au audiat, anterior apariţiei în SCIVA, "delicatele aprecieri" ale domnului M. Babeş la adresa noastră.

RĂSPUNS
la unele inexactităţi publicate de domnul Mircea Babeş "În loc de Cronică" în SCIVA, 47, 1996, 2, p. 227-229, cu privire la al VII-lea Congres Internaţional de Tracologie

Ca membru activ în Secretariatul *Congresului* (format din: M. Alexianu, Al. Comşa, S. Diamandi, M. Gumă, I. C. Opriş, A. Poruciuc, Cr. Schuster), am avut, printre altele, şi sarcina, încredinţată nouă de Comitetul de organizare, compus din prof. dr. M. Petrescu-Dîmboviţa - preşedinte -, prof. dr. A. Rădulescu, V. Georgescu-Cheluţă, dr. Simion Gavrilă - membri - şi dr. Petre Roman - secretar general -, de a distribui invitaţiile pentru Congres în interiorul ţării. Din motive pecuniare lesne de înţeles, colegilor din provincie li s-au expediat invitaţiile pe numele instituţiilor unde lucrează şi numai în cazul când aceştia erau pensionari li s-au trimis nominal. Plicul, care conţinea invitaţiile, cuprindea şi o scrisoare adresată conducătorului instituţiei respective, în care acesta era informat despre Congres şi despre faptul că unii dintre colaboratorii săi sunt invitaţi.

În Bucureşti, tot din considerente financiare, invitaţiile au fost depuse la secretariatele instituţiilor, şi nu expediate nominal prin poştă. Printre aceste instituţii s-a numărat şi Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan". Operaţiunea s-a făcut, personal de către semnatarul rândurilor de faţă, la 9 noiembrie 1994 (într-o zi de salariu), în lipsa Secretarului general al Congresului şi director al Institutului Român de Tracologie, domnul dr. Petre Roman, aflat în acea perioadă în Germania. Anvelopa (format A 4), care cuprindea toate cele 36 de invitaţii, includea şi un *Borderou cu cercetătorii de la Institutul de Arheologie invitaţi la Congres* după cum urmează: Alexandrescu Petre, Avram Alexandru, Angelescu M. V., Băjenaru Radu, Barnea Alexandru, Barnea Ion, Babeş Mircea, Bichir Gheorghe, Cârciumaru Marin, Comşa Eugen, Comşa Maria, Conovici Nicolae, Cârstoiu Monica, Chicideanu Ion, Damian Oana, Diaconu Gheorghe, Diaconu Petre, Domăneanţu Catrinel, Dobrescu Roxana, Harhoiu Radu, Ioniţă Adrian, Marinescu-Bâlcu Silvia, Marcu Mariana,

Niculescu Alexandru, Morintz Sebastian, Nicolae Eugen, Palincaş Nona, Petolescu Constantin, Oţa Liliana, Olteanu Ştefan, Poenaru-Bordea Gh., Suceveanu Alexandru, Vulpe Alexandru, Zaharia Eugenia, Zirra Vlad, Zirra V. V. Lista invitaţilor a fost stabilită de Comitetul de organizare în octombrie 1994.

Menţionez că, în mod identic am procedat şi în 1992 cu prilejul celui de-al *XIV-lea Simpozion Naţional de Tracologie,* când tot noi am depus la Secretariatul Institutului de Arheologie din Bucureşti plicul cu invitaţii, care, cu mici excepţii (aceleaşi din 1996), nu au fost onorate de cercetătorii acestui institut.

Unui număr de cercetători li s-au înmânat invitaţii în două rânduri: Nona Palincaş (la Heidelberg, în noiembrie 1994, de către dr. P. Roman), Mircea Babeş şi Alexandru Vulpe (la Piatra Neamţ, în 11 noiembrie 1994, de către subsemnatul), Marin Cârciumaru (în primăvara anului 1995, la sediul I. R. T.), Silvia Marinescu - Bâlcu (în iarna anului 1995, cu prilejul susţinerii doctoratului de către P. Haşotti, cu care ocazie domnul Alexandru Avram, a promis că va reveni şi cu titlurile comunicărilor unor colegi de-ai domniei-sale).

În 15 decembrie 1994, la lansarea volumelor *Bibliotheca Thracologica III, VI, VII,* la care au fost prezenţi, cu excepţia domnului Petre Alexandrescu, numeroşi cercetători de la Institutul de Arheologie, li s-a amintit, în alocuţiunea rostită de domnul Petre Roman, termenul până la care se pot confirma înscrierile (1 martie 1995). Nici unul din cei prezenţi de la Arheologie nu a reclamat faptul că nu i-a parvenit invitaţia. Mai mult, am primit cele mai cordiale asigurări de răspuns în timp util.

La Congres, alături de cei 250 de specialişti din străinătate şi ţară, din partea Institutului de Arheologie, au participat: Eugen Comşa, Maria Comşa, Constantin Petolescu, Alexandru Vulpe. Din păcate, datorită sănătăţii precare, la acea vreme, domnul prof. Ion Barnea nu a putut veni la Mangalia. De asemenea, tot din motive obiective, şi anume o deplasare peste hotare, domnul prof. Alexandru Barnea a trebuit să decline, în ultimul moment, invitaţia.

Menţionăm că *familia* domnului prof. Dumitru Berciu nu a fost invitată la Congres.

Pentru restul afirmaţiilor domnului Mircea Babeş, cititorul poate afla răspuns în actele Congresului şi informările ce vor fi publicate de către Comitetul de organizare.

Cristian Schuster

II
Conference of Heads of Balkan Studies Institutes and Projects and Balkan Experts of Southeastern Europe
8-11 May 1996

În perioada 8-11 mai 1996 s-a desfăşurat la Belgrad o importantă reuniune ştiinţifică, organizată de Balkanološki Institut din cadrul Academiei Sârbe de Ştiinţe şi Arte (SANU), sub titlul "Conference of Heads of Balkan Studies Institutes and Projects and Balkan Experts of Southeastern Europe"/ Conferinţa conducătorilor de institute şi proiecte pentru studii balcanologice şi experţilor în balcanologie din sud-estul Europei.

Ultima dintr-o suită de deja tradiţionale întruniri interbalcanice cu caracter ştiinţific (între care amintim cel de-al *7-lea Congres al AIESEE,* desfăşurat la Salonic în 1994), conferinţa s-a bucurat de participarea unora dintre cei mai valoroşi cercetători ai momentului din domeniile arheologiei şi istoriei, etnologiei sau istoriei artei. Astfel, între personalităţile prezente la conferinţă pot fi amintiţi acad. Anthony-Emil Tachiaos (dir. Institutului de Studii Balcanologice din Salonic), prof. dr. Ioannis Papadrianos (Universitatea din Komotini), acad. Alexander Fol, dr. Kyril Jordanov (dir. Institutului de Tracologie din Sofia), prof. dr. Mark Stefanovich (Universitatea Americană, Blagoevgrad), dr. Eleonora Petrova (dir. Muzeului din Skoplje), prof. dr. Vera Bitrakova-Grozdanova (Facultatea de Filosofie din Skoplje, Catedra de Arheologie), prof. dr. Gencer Özcan (Universitatea Marmara, Istanbul). Delegaţia română a cuprins pe prof. dr. Alexandru Duţu (dir. Institutului de Studii Sud-Est Europene din Bucureşti), alături de autorul acestor rânduri, în calitate de reprezentant al directorului Institutului Român de Tra-

cologie. Din partea organizatorilor amintim participarea acad. Milutin Garašanin, acad. Miomir Dašić, prof. dr. Nikola Tasić (dir. Balkanološki Institut), dr. Dragoslav Antonievič (secr. Comitetului Național de Balcanologie), prof. dr. Miodrag Stojanović, dr. Dinko Davidov, dr. Ljubinko Radenković, dr. Milan St. Protić, dr. Alexandar Palavestra, Alexandar Fotić, Ljubodrag P. Ristić, Dušan Bataković, Darko Todorović, Biljana Djordjević-Bogdanović (Balkanološki Institut).

Subiectele propuse spre dezbatere de către moderatorii Balkanološki Institut au adus în atenția participanților o valoroasă și totodată diversă tematică: *Denumirea, formarea și evoluția triburilor paleobalcanice* (acad. Milutin Garašanin); *Literatura slavilor sudici: aportul tradiției colective la formarea gândirii istorice. Istoria textelor și textele despre istorie* (dr. Boško Bojović); *Ideile și elita politică balcanice în sec. XIX-XX* (dr. Milan St. Protić, Ljubodrag Ristić); *Marile puteri și Balcanii în sec. XIX-XX* (dr. Milan St. Protić, Dušan Bataković); *Moșteniri lingvistice și literare grecești, bizantine și neoelenice la popoarele balcanice* (prof. dr. Miodrag Stojanović); *Iconografia frescelor postbizantine în spațiul balcanic al sec. XV-XVIII* (dr. Dinko Davidov).

Între interesantele intervenții datorate unora dintre specialiștii prezenți la Conferință, notăm câteva, susceptibile de-a deveni obiectul unor proiecte științifice comune: *Migrațiile preistorice în spațiul balcanic* (acad. Alexander Fol); *Relațiile Greciei cu spațiul balcanic - diaspora greacă și pravoslavii* (acad. Anthony-Emil Tachiaos); *Interferențe culturale în spațiul balcanic între secolele XVI-XIX: surse istorice și etnoistorice, mentalități, cultură politică și blocuri culturale, ideea națională în secolul al XIX-lea* (prof. dr. Alexandru Duțu).

Ultima zi a Conferinței (11 mai) a oferit participanților posibilitatea vizitării siturilor istorice de la Topola-Oplenac, situate în apropierea capitalei sârbe.

Ioan I. C. Opriș

III
The Formation of the Paleobalkan Peoples 1200-400 B. C.
Blagoevgrad, iunie-iulie 1996

În perioada 17 iunie - 5 iulie 1996, la Universitatea Americană din Blagoevgrad, în Bulgaria, s-a desfășurat un *workshop* cu tema "The formation of the Paleobalkan Peoples 1200-400 B. C."/ Formarea populațiilor paleobalcanice între 1200-400 î. Chr. La această reuniune științifică au fost prezenți invitați din S.U.A., Grecia, Iugoslavia și, desigur, din țara gazdă. Delegația română a luat parte la secvența desfășurată începând din data de 22 iunie. Lucrările întrunirii s-au desfășurat în timpul orelor de curs ale studenților universității. Aceștia au fost implicați direct în discuțiile asupra temelor supuse atenției, cunoștințele lor fiind completate și prin prezentarea unor casete video cu filme științifice.

S-au avut în vedere subiecte de un mare interes, cum ar fi: «Riturile funerare din Voivodina în Epoca Bronzului» (M. Girić), «Lumea miceniană și legăturile sale cu zona sudică a Balcanilor Centrali» (D. Mitrevski), «Regiunea dunăreană din Iugoslavia din mileniul III până la sfârșitul celui de-al II-lea mileniu î. Chr.» (N.Tasić), «Zorii populațiilor paleobalcanice în Balcanii Centrali între 1200-100 î. Chr.» (M. Garašanin), «Perioada târzie a Epocii Bronzului în Grecia de Nord» (S. Andreou), «Unele probleme ale perioadei târzii a epocii bronzului și a celei timpurii a epocii fierului în sud-vestul României» (M. Gumă), «Complexul cultural Basarabi la Dunărea de Jos în perioada timpurie a epocii fierului» (M. Jevtić), «Epoca fierului în Kosovo» (K. Luci), «Condiții politice care au condus la răsăritul și prăbușirea statului odrizilor» (K. Jordanov), «Marii regi odrizi Teres, Sparadokos și Sitalkas» (M. Tačeva). În cadrul discuțiilor purtate cu reprezentanții Universității Americane din Bulgaria (M. Stefanovich), cu reprezentanții Bulgariei (Al. Fol, P. Dimitrov) și Iugoslaviei (M. Garašanin), partea română a propus realizarea în colaborare a unui Corpus bibliografic actualizat referitor la resturile lingvistice tracice (M. Alexianu).

Totodată, timp de o săptămână, s-au efectuat excursii de documentare la muzeele de arheologie din Blagoevgrad, Sofia, Plovdiv, Karlovo și Sozopol, precum și vizite la o serie de situri arheologice cum ar fi: Junacite, Karanovo, Djadovo, Stara Zagora, Dubene, Kamenska Čuca.

Alexandra Comșa

IV
Colocviul internaţional *Der Basarabi-Komplex in Mittel-und Südosteuropa,* Drobeta Turnu-Severin, 7-9 noiembrie 1996

La imboldul prof. Milutin Garašanin şi ca urmare a deosebit de fructoasei colaborări dintre Institutul Român de Tracologie şi Muzeul Regiunii Porţilor de Fier din Turnu-Severin, activitatea *Comisiei româno-iugoslavă pentru cercetarea Regiunii Porţilor de Fier,* secţiunea arheologie, a cunoscut în ultimii ani un crescendo remarcabil. Colocviul internaţional *Complexul Basarabi în Europa Centrală şi de Sud-Est,* care s-a desfăşurat în urbea de pe Dunăre, este tocmai un prim rezultat palpabil al noului drum al Comisiei.

La lucrările reuniunii au participat specialişti din Iugoslavia (M. Garašanin, D. Garašanin, N. Tasić, R. Vasić, M. Jevtić, P. Popović, M. Stojić), Austria (Alexandrine Eibner), Republica Moldova (O. Leviţki) şi România (P. Roman, Fl. Medeleţ, M. Gumă, V. Vasiliev, I. Stîngă, C. Crăciunescu, Fl. Gogâltan, C. Schuster). Comunicările prezentate au fost incluse în primul volum editat de Comisie (*Rumänisch-Jugoslawische Kommission für die Erforschung der Region des Eisernen Tores, Archäologische Abteilung,* I, Bukarest, 1996, 195 p.), cu concursul ştiinţific şi financiar al Institutului Român de Tracologie.

În prima zi a Colocviului a fost inaugurat sediul Comisiei, găzduit de Muzeul Regiunii Porţilor de Fier, iar în cea de-a doua s-au derulat discuţiile în cadrul Comisiei, stabilindu-se programul de lucru pentru perioada următoare.

Cristian Schuster

V
Masa rotundă *Semnificaţia relaţiei lingvistice albano-române,* Iaşi-Piatra Neamţ, 9-10 nov., 1996

La data indicată mai sus, s-au întâlnit la Iaşi, apoi la Piatra Neamţ, lingvişti din câteva ţări est-europene, specializaţi cu precădere în domeniul indo-european şi în cel al raporturilor lingvistice din Balcani. Organizatorii principali au reprezentat: Centrul de Studii Indo-europene şi Balcanice de pe lângă Facultatea de litere a Universităţii "Al. I. Cuza" din Iaşi; Filiala Iaşi a Institutului Român de Tracologie; Complexul Muzeal Judeţean Neamţ. Masa rotundă a beneficiat de un generos sprijin din partea Fundaţiei Soros. Cel ce semnează a avut onoarea de a îndeplini sarcina de moderator al acelei întruniri academice.

Rândurile de mai jos reprezintă o cronică a acelei întruniri de bun augur. Dacă e să vorbim de semnificaţii, atunci semnificativă a fost deja componenţa grupului de participanţi. Ne-au onorat cu prezenţa (şi cu alocuţiuni demne de consemnat) în primul rând colegii albanezi:

- prof. dr. Shaban Demiraj, Preşedinte al Academiei de Ştiinţe a Albaniei (autor al unor importante lucrări privitoare la istoria limbii albaneze şi la uniunea glotică balcanică);
- prof. dr. Bahri Beci, Director al Institutului de Lingvistică şi Literatură din Tirana;
- prof. dr. Rahmi Memushaj, Şef al Departamentului de Lingvistică al Universităţii din Tirana;
- prof. dr. Seit Mansaku (editor al versiunii definitive a Studiilor de etimologie albaneză ale lui E. Çabej);
- prof. dr. Enver Hysa;
- prof. dr. Gjovalin Shkurtaj;
- prof. dr. Çlirim Bidollari.

Printre oaspeţi s-au mai aflat: prof. dr. Petja Asenova de la Universitatea din Sofia (specialistă în limbi balcanice); dr. Irina Kaluzhskaya, cercetătoare la Institutul de Studii Slave şi Balcanice din Moscova (autoare a tezei

de doctorat *Corespondenţe lexicale româno-albaneze*); dr. Marina Stamat de la Universitatea din Chişinău (vorbitoare de limbă albaneză). Corpul profesoral al Universităţii "Al. I. Cuza" a fost reprezentat de: prof. dr. Dumitru Irimia, prof. dr. Constantin Frâncu, prof. dr. Adrian Turculeţ, lect. Marius Alexianu, lect. dr. Nelu Zugravu. Am regretat absenţa unor colegi bucureşteni, care au fost invitaţi, dar nu au putut participa (din diverse motive).

Voi încerca să explic mai întâi "mobilul" organizării unei asemenea întâlniri şi motivul pentru care organizatorii au preferat "masă rotundă" şi nu "colocviu" sau altceva de acel gen. În anii '90, s-a simţit nevoia unei luări de contact, pe baze noi, în primul rând între specialiştii din Albania şi România, ţări care, până nu demult, au fost ţinute în izolare la nivelul vieţii academice. Aceasta nu înseamnă, desigur, că în Albania şi România nu s-au scris lucrări de valoare asupra unor probleme de lingvistică balcanică. S-a lucrat însă mai ales în paralel, fără vreo consistentă cunoaştere reciprocă a realizărilor celor două şcoli lingvistice, albaneză şi română.

La începutul anului 1996, am decis că este momentul ca măcar între reprezentanţii vieţii academice din ţările balcanice direct implicate să aibă loc luări de contact şi schimburi de vederi. Nu speram să se ajungă, la vreo viziune unică, ci doar să se poată iniţia o discuţie constructivă şi raţională asupra *uniunii glotice balcanice* şi a *originilor* ei. Această direcţie a fost avută în vedere, în primul rând, de către organizatorii mesei rotunde Iaşi - 1996.

În cadrul acelei întruniri, discuţiile de mai mare consistenţă au avut loc în ziua de 9 noiembrie, la Universitatea "Al. I. Cuza". Mai exact, printr-o fericită coincidenţă, ambele şedinţe din ziua respectivă s-au putut desfăşura în sala Seminarului de lingvistică şi filologie, care poartă numele lui Gheorghe Ivănescu (unul dintre susţinătorii originii ilire a albanezilor). În deschidere, am explicat mai întâi de ce am optat pentru ideea ca participanţii să ia parte la o dezbatere, nu să vină cu lucrări scrise, pe o temă dată. Dezbaterea trebuia să evidenţieze, în primul rând, care dintre realizările înaintaşilor în domeniu rămân demne de luat în seamă şi ce noi modalităţi de abordare se cuvin adoptate în prezent şi viitor. Desigur, având în vedere vastitatea domeniului în care, vrem nu vrem, trebuie încadrată relaţia albano-română (cu implicaţii diacronice şi sincronice), de viitor par a fi mai ales abordările interdisciplinare, dar şi cercetări în grup restrâns (axate, de exemplu, pe aspecte particulare, precum fondul pre- şi proto-indo-european comun celor două limbi, efectele de contact inter-glotic, dialectologie balcanică etc.). De evitat este mai ales lucrul "în paralel", adică ignorarea reciprocă. S-ar mai cuveni şi ca problemele etnolingvistice balcanice să nu mai fie elucidate *doar* de către (multele) societăţi şi publicaţii balcanologice din *exteriorul* Balcanilor. Ca moderator, am mai sugerat, tot în acea alocuţiune de deschidere, că este timpul să ne eliberăm şi de prejudecăţile naţionalist-ideologice specifice chiar şi savanţilor din "butoiul cu pulbere" balcanic.

Cum aşteptam cu toţii, primul dintre invitaţi care a luat cuvântul a fost Shaban Demiraj. El a sugerat mai întâi, că trebuie "să pornim de la prezent" în abordarea unor aspecte ce dovedesc un "spirit comun" albano-român, de care au fost profund interesaţi înaintaşi precum Kopitar şi Hasdeu. Căutând să nuanţeze contribuţia înaintaşului său direct, E. Çabej, vorbitorul a subliniat că acel reprezentant al iliro-autohtonismului a revenit, în lucrări de la sfârşitul vieţii, asupra ideii că majoritatea elementelor de substrat din română sunt doar împrumuturi din albaneză. Trebuie menţionat aici că asemenea nuanţări sunt de găsit în două opere de bază ale lui Demiraj (1988, 1994). De exemplu, în *Gjuha shqipe dhe historia e saj* (*Limba albaneză şi istoria sa,* 1988, cu un consistent rezumat în engleză), Demiraj face afirmaţii dătătoare de speranţă în privinţa unei credibile viziuni viitoare (reciproc acceptabile) asupra relaţiei lingvistice albano-române. În volumul menţionat, vorbind despre stratul cel mai arhaic al fondului comun albano-român, savantul albanez afirmă: "Cuvintele aparţinând acelui strat străvechi pot reprezenta un fond indo-european comun limbii *mamă* a albanezei şi substratului limbii române. Dar parţial ele pot să şi fi pătruns dintr-o limbă în alta în timpul îndelungilor contacte din cadrul Peninsulei Balcanice. Mai mult, unele din acele cuvinte comune pot să fi fost moştenite dintr-o limbă balcanică şi mai veche" (p. 289 - vezi aceleaşi păreri şi în Demiraj, *Gjuhësi ballkanike,* 1994, p. 229). Ţinând cont şi de sugestia de substrat diacronic stratificat, făcută de acelaşi autor (a se vedea, printre altele, afirmaţia sa cu privire la posibile origini pre-indo-europene a unor cuvinte albaneze - 1988: 288), se poate afirma că viziunea generală a lui Demiraj este demnă de atenţia tuturor specialiştilor în balcanologie şi indo-europeană.

Ca să revenim la masa rotundă, vom mai aminti şi alte câteva păreri exprimate acolo. Mai întâi, din cele spuse de P. Asenova a reieşit că unele aspecte considerate de unii specialişti ca elemente de substrat, sau ca balcanisme, pot fi interpretate de alţi specialişti ca inovaţii independente (şi se poate aminti aici că romaniştii văd în

general balcanismele gramaticale ale românei ca inovaţii care diferenţiază limba romanică respectivă de "surorile" vestice). Asenova a dat exemplul vocalei de tip *ă* (în uz atât în albaneză, cât şi în bulgară şi română), care poate fi interpretată în bulgară ca o evoluţie specifică a unor sunete vocalice moştenite din proto-slavă. A intervenit apoi S. Mansaku, arătând că invocarea substratului într-o discuţie despre relaţia albano-română este semnificativă ca atare doar pentru română. Ceea ce pentru română apare ca fond de substrat (pre-roman), pentru albaneză este fond genealogic moştenit dintr-un idiom "părinte" paleobalcanic (nici Mansaku nu a optat deschis pentru iliră sau tracă în acea privinţă). Acelaşi vorbitor a adăugat totuşi că trebuie să avem în vedere (cu toate că atestările sunt atât de sărace) posibilitatea unor adânci afinităţi între idiomuri paleobalcanice, precum traca şi ilira. Şi Mansaku a sprijinit ideea de "poligeneză", utilă în interpretarea unor fenomene ca acelea abordate la masa rotundă de la Iaşi.

În intervenţia sa, D. Irimia a abordat problema indisolubilei legături dintre limbă şi identitate etnică. Vorbitorul a dat ca exemplu adevărata "bătălie pentru limbă", care a marcat încercarea de ieşire a Republicii Moldova din Uniunea Sovietică, acea bătălie implicând şi o reafirmare a identităţii etnice româneşti. O remarcă făcută imediat de P. Asenova a demonstrat cât de sensibili suntem, ca balcanici, la asemenea aspecte: specialista bulgară a afirmat că, de fapt, relaţia puternic colorată politic dintre română şi "limba moldovenească" seamănă perfect (cel puţin pentru bulgari) cu cea dintre bulgară şi "limba macedoneană". Balcanii renunţă greu la asemenea politizări, chiar în discuţii despre substraturi preistorice! O dovadă suplimentară în acest sens este că, îndată după acea afirmaţie făcută de P. Asenova, a luat cuvântul S. Mansaku, cu o "durere" proprie, anume situaţia albanezei din Kosovo. Vorbitorul a pornit de la acel exemplu particular pentru a face unele observaţii privitoare la fenomenul de restrângere şi pierdere a limbii în anume condiţii vitrege. Printre altele, albaneza din Kosovo pare să-şi piardă treptat unele din trăsăturile originare. Se poate comenta aici că, inclusiv din punct de vedere teoretic, asemenea aspecte contemporane nu sunt deloc de neglijat în cercetări dedicate moştenirilor paleobalcanice. Anume tendinţe şi dezvoltări recente din conglomeratul etnolingvistic balcanic (implicând nenumărate efecte "de contact", bilingvisme, restrângeri şi pierderi de limbă) au la bază mecanisme similare celor ce au funcţionat în aceeaşi zonă din cele mai vechi timpuri (doar naţionalismul propriu-zis e de dată recentă). Putem considera că trecutul lingvistic poate fi teoretic interpretat pe baza prezentului, nu doar invers, cum fac de obicei substratiştii.

Păreri pertinente au fost exprimate tot în prima parte a dezbaterii din 9 nov. 1996 şi de dialectologul ieşean A. Turculeţ, care a scos în evidenţă, cu precădere, necesitatea analizării poziţiei balcanismelor "în fiecare limbă în parte". Acelaşi vorbitor a recomandat stabilirea unei cronologii a împrumuturilor albaneze din aromână. Pe linia relaţiei respective a continuat dialectologul Gj. Shkurtaj, care a recunoscut mai întâi că specialiştii albanezi sunt încă insuficient familiarizaţi cu problemele idiomului folosit de "rămânii" (fărşeroţi) din Albania. Shkurtaj a mai afirmat că, teoretic, dacă dialectologul este cel care arată că un anume aspect "e aşa", lingvistul istoric are datoria de a arăta "de ce e aşa". Împărtăşind apoi din experienţa "de teren" proprie, vorbitorul a arătat cum a ajuns să descopere unele interesante efecte ale bilingvismului albano - aromân (de exemplu, formula "păne e caş" folosită în unele sate de aromâni este evident un calc după modelul albanez "bukë e djathë").

Când discuţia s-a reluat, în după-amiaza aceleiaşi zile, a vorbit mai întâi S. Mansaku, arătând că, în domeniul abordat, s-a ajuns la unele puneri de acord, dar şi la dezacorduri, mai ales în probleme de etnogeneză. Mansaku a subliniat apoi importanţa domeniului desemnat ca "istorie a cuvintelor", în terenul căruia se poate ajunge la importante concluzii şi în privinţa relaţiei albano-române. Ca exemplu, lingvistul albanez a dat corespondenţa alb. *bredh* - rom. *brad,* în cadrul căreia cuvântul românesc este acela care prezintă o fonologie mai veche (cel albanez arătând modificări de dată mai recentă). Mansaku a susţinut că nu trebuie să excludem posibilitatea ca cele două cuvinte corespondente să reprezinte, în albaneză şi română, moşteniri independente din surse paleobalcanice înrudite, dar diferite. P. Asenova a remarcat apoi că asemenea corespondenţe nu apar doar la nivel lexical, ci şi morfosintactic (aspectul balcanic dat de exemplu în această privinţă fiind "dublarea complementului direct" prin anume forme pronominale).

O intervenţie amplă a avut I. Kaluzhskaya (discipolă a regretatului balcanolog moscovit L. A. Gindin). Ea a abordat problemele paleobalcanice mai ales dintr-un punct de vedere indo-european. Susţinând teoria (credibilă) a pătrunderii primilor vorbitori de indo-europeană în Balcani dinspre stepele nord-pontice, Kaluzhskaya a afirmat că importante contacte şi interferenţe glotice au avut desigur loc în Balcani "de la început". Cu privire la originile relaţiei

albano-române, aceeaşi vorbitoare s-a arătat înclinată să accepte mai vechea teorie a triunghiului Niš - Skopje - Štip (ca zonă de contact primar între "proto-română" şi "vechea albaneză"), admiţând însă şi că teritoriul "formativ" iniţial poate să fi fost mult mai vast decât putem deduce în prezent. Oricum, după Kaluzhskaya, trebuie să admitem că româna s-a format pe ambele maluri ale Dunării şi că pătrunderea slavilor în sud-estul european a dus la anumite dislocări demografice şi la întreruperea unor contacte mai vechi.

În cuvântul său, E. Hysa a afirmat că, în domeniul balcanisticii trebuie să ţinem cont şi de manifestări ale anumitor "universalii", ca şi de unele "dezvoltări interne" (unul dintre exemplele date fiind acela al pierderii infinitivului în albaneză şi română). Hysa a evidenţiat însă şi unele situaţii în care o anume limbă poate deveni sursă de schimbări în altă limbă. A intervenit apoi, ca filolog-arheolog, M. Alexianu. El a comentat pe marginea fenomenului de "polietnicism" şi a importanţei "bazei economice", cu referiri concrete la primele contacte dintre autohtonii sud-est europeni (în mare măsură romanizaţi) şi slavii coborâţi spre sud. Alexianu a dat detalii cu privire la interesantele întrepătrunderi (evidenţiate arheologic) de elemente autohtone şi slave, în secolele VII-VIII. Acelaşi vorbitor a adus în discuţie şi importanţa onomasticii în studierea unei zone lingvistice în care, pentru perioada antică şi medievală timpurie, materialul lingvistic atestat constă aproape exclusiv din nume proprii (în transcrieri ce pot duce deseori în eroare). Tot Alexianu a menţionat problemele ridicate de continuitatea şi discontinuitatea onomastică şi de fenomenul circulaţiei antroponimelor. A continuat C. Frâncu, referindu-se la fenomenul "modei" în domeniul numelor de persoană. În altă ordine de idei, Frâncu a susţinut necesitatea unor studii interdisciplinare, inclusiv cu participarea geneticii, în domeniul sud-est european. Au subscris imediat la această propunere G. Shkurtaj şi R. Memushaj, cel din urmă menţionând unele rezultate semnificative ale colaborării dintre lingvişti, antropologi şi geneticieni. Acesta a fost punctul final abordat în cadrul dezbaterii din 9 noiembrie 1996.

Bineînţeles, această prezentare este super-selectivă (poate şi subiectivă). Vorbitorii au spus mult mai multe decât am putut reproduce aici (şi trebuie menţionat că, din păcate, cu toată buna intenţie a organizatorilor de a înregistra tot, partea tehnică a lăsat de dorit). Deşi masa rotundă s-a desfăşurat (neaşteptat de dinamic!) în mai multe limbi, mai precis în engleză, franceză, italiană şi română, comunicarea a fost foarte bună, cu dialogare directă, sau prin intermediul a două foarte prompte traducătoare (Oana Macari şi Oana Gulei).

La finalul *fazei Iaşi* a mesei rotunde, s-a putut trage concluzia că timpul alocat a fost mult prea scurt şi că, dintre subiectele propuse iniţial au putut fi abordate (mai mult sau mai puţin "în viteză") următoarele:

- opinii întemeiate şi mai puţin întemeiate ale înaintaşilor;
- relaţia albano-română între "substrat" şi "împrumut";
- necesitatea unor abordări nu doar la nivelul unor "liste de cuvinte comune", ci şi la nivelul fonologic, morfosintactic şi onomastic;
- implicaţiile etno- şi glotogenetice ale relaţiei albano-române, cu referire atât la trecut, cât şi la prezent.

Mai puţin discutate au rămas următoarele subiecte, care merită şi ele să fie abordate, în viitor:

- locul albanezei şi românei în uniunea glotică balcanică, aşa cum reiese din statutul balcanismelor în fiecare din cele două limbi;
- definirea mai precisă a rolului factorilor roman şi slav în configurarea etno-lingvistică a sud-estului european.

Pe 10 noiembrie 1996, unele puncte ale dezbaterii din ziua precedentă au fost reluate în întrunirea de la Muzeul de Istorie din Piatra Neamţ (unde s-a deplasat majoritatea participanţilor).

Trebuie spus aici că muzeul respectiv şi-a creat deja un renume ca centru de studii indo-europene, mai ales după desfăşurarea, la Piatra Neamţ, a unui important colocviu internaţional, "Fenomenul indo-european în Europa de Est", 11-12 nov., 1994 (mai recent, tot acolo s-a desfăşurat şi colocviul "Componenta pre-indo-europeană a lumii trace", 29-31 mai, 1997). În sala de conferinţe a muzeului nemţean, participanţii la masa rotundă din noiembrie 1996 au dorit în primul rând să stabilească trasee pentru viitoare colaborări. R. Memushaj a propus, concret, organizarea unei întruniri-atelier la Tirana, în 1998. B. Beci a insistat pe linia necesităţii unor abordări "pe nivele de limbă". Toţi participanţii au fost de acord că, pe linia celor discutate la Iaşi, se pot trimite în cel mai scurt timp (mai precis până la 15 ian. 1997), materiale de publicat într-un volum-antologie. Din păcate, în primul rând din cauza gravelor evenimente politice care au avut loc în Albania, în perioada imediat următoare, s-a produs o întrerupere a legăturilor între Iaşi şi Tirana, de unde nu s-a primit nici un fel de material, până în momentul de faţă.

Adrian Poruciuc

VI
Seminarul naţional de etno-arheologie cu tema *Focul, lutul, gestul şi sunetul* Cluj-Iclod, 23 - 24 nov. , 1996

Organizat la iniţiativa Muzeelor de Etnografie şi de Istorie ale Transilvaniei, sprijinite de Ministerul Culturii şi de Inspectoratele pentru Cultură şi Artă, şi cel Şcolar din Cluj-Napoca, al VI-lea seminar a reunit la Iclod, pentru realizarea unui discurs interdisciplinar, cercetători arheologi, arheozoologi şi etnologi, dar şi studenţi - câte un reprezentant de onoare al fiecărui domeniu. Gheorghe Lazarovici şi Tiberiu Graur au avut dificilul rol de moderatori ai disputelor, deschise de comunicările unei generoase teme, propuse prin consens în 1994: *Focul, lutul, gestul şi sunetul.*

Experienţele întâlnirilor anterioare l-au făcut pe T. Graur să deschidă lucrările prin două întrebări, puse oarecum retoric şi din nevoia unei teoretizări: "Ce este etno-arheologia?", "Care este rostul acestui seminar?". Răspunsul îl dă tot d-sa, cu elocvenţă: "Etno-arheologia constituie acea parte a culturii care se ocupă de caz, iar principalul rost al unui astfel de seminar este de a orienta pe arheologi şi etnografi către aceleaşi teme". Demersul interdisciplinar între aceste domenii nu constituie o noutate pentru nimeni, cum nu este o noutate conexiunea dintre arheologie, lingvistică, antropologia fizică şi culturală. Cu toate acestea, uneori studii bune, lucrate cu rigurozitate pentru dezvoltarea unei *teme* construite prin folosirea izvoarelor arheologice în etnografie sau invers, au fost considerate neviabile. Şi azi, la noi, apare o anumită timiditate atunci când un specialist dintr-un domeniu comunică cu un specialist din alt domeniu. Deşi, nu de puţine ori, contribuţiile aduse reciproc, la aceeaşi *temă,* scot în evidenţă ceea ce celălalt *nu vede.*

Provocării etnologiei, Gh. Lazarovici îi răspunde printr-un demers etno-arheologic în domeniul meşteşugului olăriei - cel mai frecvent documentat în săpături şi cel mai des paralelizat etnografic. Astfel, cunoscutul cercetător clujean, deschide o nouă pagină de arheologie prin prisma experienţei tradiţionale, aceea a *lutului* în mâna olarului în civilizaţiile preistorice, precum şi a olarului primordial invocat adesea de M. Eliade, investit în conştiinţa populară cu puteri magice asupra *lutului,* care prin arderea în cuptoare permanentiza dorinţa asupra ploilor pe care le lega şi dezlega. Acestor reflexii li se pot adăuga şi cele comunicate de D. Gheorghiu, antropolog-arhitect (Bucureşti), *Oameni şi vase,* care ajunge din nou, pe alte căi, la constatarea că în culturile preistorice, dar şi în cele tradiţionale omul a fost adesea echivalat vaselor - şi invers. Un model definitiv în acest sens îl dă sinteza asupra ceramicii descoperite în una dintre puţinele aşezări preistorice cercetate integral de prof. M. Petrescu-Dîmboviţa, - Truşeşti-*Ţuguieta* -, unde au fost descoperite 93 de locuinţe din faza A şi alte cinci din faza B a culturii Cucuteni. Analiza arheologului a fost acum dublată de a informaticianului. Zoia Maxim, arheolog (Cluj), în *Olăritul la Truşeşti,* prin datele prelucrării computerizate ce însumează statistici, proporţii, tabele cu forme ceramice, dar şi cu motive sau aspecte decorative, ajunge la aceleaşi concluzii: totul nu este decât un meşteşug al olăriei surprins acum, lucru foarte rar, prin tot ceea ce s-a putut transmite peste veacuri.

Lutul ars a fost şi cel mai uşor pictat. Folosirea picturii în *Civilizaţiile preistorice şi tradiţionale,* comunicare semnată de R. Alaiba, etno-arheolog (Filiala Iaşi a Institutului Român de Tracologie), se axează pe revenirea permanentă în practica picturală, nu numai a aceloraşi tehnici, dar şi a aceloraşi coloranţi minerali. Mintea umană ajunge la aceleaşi experienţe, la aceleaşi modalităţi de exprimare artistică în momentul în care se atinge un anumit nivel de civilizaţie.

Problemele dezbătute când de o parte a taberei, când de alta au inclus toate aspectele temei indicate. În acest sens *Focul în miturile de trecere* a fost văzut de L. Berdan, folclorist (Iaşi), în multiple informaţii etnologice, realizând un adevărat dosar de documente cu exemple sugestive privind tema aleasă - de exemplu: la Cârligaţi, Vaslui, locul unde se amplasa vatra era cel mai curat din casă. Studiul deschide ample posibilităţi de extrapolare a informaţiilor asupra civilizaţiilor surprinse arheologic, cu deosebire a celor agrare, care au practicat cel mai mult cultul focului (sublinierea aparţine şi arheologului V. Cavruc, Sf. Gheorghe). Monica Bordea, studentă - istorie (Cluj), *Gestul de a înmormânta copii în vatră şi*

lângă vatra locuinţei, derulează exemple arheologice şi etnologice ale *gestului.* Ea continuă tema cu sintagma potrivit căreia în imperiul morţii apare şi izvorul vieţii, bazată pe exemple culese mai ales de Maria Bocşe, precum: cuptorul e păcat să-l strici, lasă-l să-l strice ploile; în foc nu se aruncă resturi; focul aţâţat cu cuţitul este jignit.

Focul în prepararea hranei incită la o nouă temă de rezonanţă post-modernistă: *Pasărea în bucătăria omului preistoric,* argumentată temeinic de E. Kessler şi E. Gal, arheozoologi (Cluj), prin prezenţa în preistorie pe teritoriul României a 106 specii de păsări.

O grupare de studii susţinute de arheologii de la Cluj-Napoca continuă analiza *gestului* în ritualurile funerare: Mihai Meşter, *Un posibil ritual funerar preistoric în mormintele tumulare;* Mihai Wittenberger, *Cultul craniului şi tetofagie,* legat de concepţia reîncarnării spiritului strămoşului şi Mihai Rotea, *Înmormântări din Cheile Turinului,* săpăturile de la Copăceni-*La Moară.* Ultimul prezintă din epoca bronzului timpuriu un mormânt cu un schelet - perinatal, alături de patru schelete de copii, sugerând o naştere cvadruplă, considerată de L. Berdan o poziţie rituală, probabil de sacrificiu, paralelizată de Gh. Lazarovici cu descoperirile de la Donja Branjevina cu schelete cu membrele inferioare îndoite spre spate. Comunicarea *Poziţia mâinii în limbajul gestic,* realizată de S. Munteanu, etnolog (Cluj), relevă rituri apotropaice, precum cel al braţelor în cruce (ideea de diagonală, ideea interdicţiei - prinsă în poziţia mâinilor mortului), ca şi semnul crucii.

Valeriu Cavruc, arheolog (Sf.Gheorghe) care provine din Chişinău, aduce pentru *Problema cenuşarelor* un răspuns etnologic dat unei întrebări arheologice. Ce sunt cenuşarele cunoscute în culturile Sabatinovka, Noua şi Coslogeni şi răspândite de la Nistru până în Transilvania? Întrebarea porneşte de la faptul că interpretarea funcţiei lor nu a fost unitară, ea a oscilat de la locuinţe la locuri rituale. Răspunsul găsit la această întrebare se bazează pe datele stratigrafice din săpăturile de la Călăraşi-*Ştefan cel Mare,* unde la baza cenuşarului şi deasupra acestuia s-a descoperit un strat de arsură, iar la circa 80-100 m faţă de cenuşar aşezarea contemporană acestuia. Şi din săpăturile de la Coslogeni-*Grădiştea* apar date concludente, precum profiluri cu straturi de lut şi prezenţa, în centru sau la margine, a unor morminte fără urne. Interpretarea etnologică duce la acceptarea unor similitudini cu obiceiuri practicate de foarte multe popoare precum *săptămâna curăţeniei,* derulată în anumite momente calendaristice, când toate resturile menajere se ard în afara satului.

Problema gropilor rituale a format subiectul studiului prezentat de Gh. Lazarovici, D. Bindea,V. Lazăr, *Groapa rituală de la Zau de Câmpie.* În aceeaşi ordine de idei M. Sima şi M. Ciortea, consemnează prezenţa şi rolul avut de *Un Bothros de la Iclod. Un vas al comunităţii.* Vasul în discuţie, depus cu gura în jos (h=1 m; capacitatea 350 l), făcea parte din categoria chiupurilor modelate dintr-o pastă poroasă. Acoperirea cu barbotină a acestuia, după cum a menţionat şi Gh.Lazarovici, avea un rol de a mări/micşora cu 15% suprafaţa de încălzire sau răcire.

Emilia Pavel, etnolog (Iaşi), cu studiul *Rituri agrare şi culte funerare oglindite în măşti,* reia de data aceasta şi prin documentarea arheologică, o veche preocupare concretizată cândva într-un volum, apărut în 1972, *Măşti populare moldoveneşti.* Pe baza afirmaţiei etnologice potrivit căreia jocul cu măşti de anul nou este un joc arhaic, practicat de comunităţile agrare şi pastorale, se prezintă posibilitatea de a explica rarele descoperiri de reprezentări de măşti din preistorie, fie prin informaţiile izvoarelor antice sau medievale, fie prin analogii etnografice, lingvistice. Exemplele şi le-a ales pe de o parte din obiceiurile cu măşti agrare sau pastorale ce se desfăşoară în vatra satului, surprinse de d-sa în teren, precum cele de la Popeşti-Iaşi, dar şi de secvenţe surprinse arheologic, în diferite culturi, prezentate diacronic. Tema se continuă prin analiza concretă a unei descoperiri arheologice *Masca şi gestul pe statueta de la Liubcova* de M. Claudiu, P. Viorel, studenţi, Sibiu. Câteva trepte din acest câmp al cunoaşterii arheologice a parcurs şi A. Lazarovici, studentă (Cluj), în *Masca: gest şi ritual.*

T. Graur intervine cu un studiu legat de ultima problemă a temei: *Sunetul în ritualurile de înmormântare,* ca un rit de separare şi integrare. Valoarea sunetului avea putere atât în ritualul creştin, cât şi în cel necreştin. Cercetătorul discută problematica exemplului arheologic, ce părea intangibilă, căutarea acestuia (de exemplu) în inelele prinse de buza inferioară şi ureche, sau în genere în toate inelele din aur ca un simbol al sunetului, ce are în spate, mult mai multe exemple etnologice. Ca un mesaj al eliberării prin auz sunetul este surprins şi în *Cărţile morţilor - tibetană, egipteană şi maiaşă.*

M. Nica, arheolog (Craiova), prin cele două sinteze *Zgomotul de peste milenii* şi *Altarele cosmice, semnificaţie şi ritual,* aduce în discuţie aspecte ale civilizaţiilor neo-eneolitice agrare din Oltenia. Legat de meşteşugul împletitului prezintă o plasă de pescuit redată pe un ciob de la Grădinile, cultura Criş. În cadrul olăritului menţionează un

frumos vas pictat pe toată suprafaţa, de la Fărcaşu de Sus, Vădastra I. Cu privire la diferite practici gospodăreşti, el prezintă obiceiul (re)văruirii locuinţelor, uneori într-o culoare, alteori şi cu elemente decorative, cum se vede pe un fragment de perete de la Cârcea, acoperit cu patru straturi de pictură. Transportul greutăţilor şi volumelor mai mici se făcea şi cu spatele, cum sugerează o figurină din lut, ce redă o femeie ce poartă în spate un coş, descoperită la Drăgăneşti-Olt. Prin comparaţii etnografice întotdeauna s-a considerat că lemnul a fost mult utilizat în preistorie. Mărturiile, însă, s-au lăsat aşteptate. Totuşi, şi de această dată, descoperirile din sudul României, de la Grădinile, aduc la suprafaţă unul dintre puţinele obiecte preistorice din lemn. M. Nica nu a uitat să ilustreze aspecte sociale: mama cu doi copii în braţe; au fost amintite şi *sunătorile* şi diferite elemente de îmbrăcăminte-încălţăminte din aşezarea de la Hotărani-Vădastra. Un capitol aparte în cadrul civilizaţiilor neo-eneolitice agrare îl au practicile religioase. Greu se poate explica strict arheologic groapa cu trei cranii, descoperită la Cârcea. Analiza antropologică a stabilit că aparţinuseră la trei fete în vârstă de 25 ani. Numeroase au fost în preistorie şi mesele de cult pentru sacrificii lichide sau solide, precum la Vădastra I ş.a.

Cu acelaşi tâlc ascuns în cuvinte, etnologul T. Graur încheie lucrările, după un drum lung, anevoios şi nu arareori tensionat din cauza părerilor contradictorii datorate felului diferit de înţelegere a civilizaţiilor preistorice sau tradiţionale prin "idei şi date care, chiar dacă nu au fost auzite pentru prima dată, au fost percepute dintr-un unghi de vedere nou".

În pauza seminarului s-a vizitat expoziţia de arheologie, etnografie şi istorie, iniţiată, păstrată şi dezvoltată de pasionatul profesor şcolar Aurel Bulbuc şi atelierul de lucrat ceramică din cadrul aceluiaşi muzeu.

Ruxandra Alaiba